
ЯКОВЕНКО І.О.,

аспірантка кафедри соціальної
педагогіки та дошкільної освіти,
МДПУ імені Богдана Хмельницького

МОРАЛЬНО ВИХОВАНА ЛЮДИНА – КРАСА І ГОРДІСТЬ НАШОЇ ДЕРЖАВИ

В статті розглянуто погляди відомих педагогів з приводу морального виховання особистості; обґрунтовано значущість моральної вихованості людини у розвитку гармонійного суспільства; окреслено шляхи, за допомогою яких сучасна школа зможе подолати моральний занепад у суспільстві.

Ключові слова: духовні надбання, культурна спадщина, моральне виховання, моральне удосконалення, соціальний прогрес, суспільство.

В статье рассмотрены взгляды известных педагогов по поводу нравственного воспитания личности; обоснована значимость нравственной воспитанности человека в развитии гармоничного общества; намечены пути, с помощью которых современная школа сможет преодолеть моральный упадок в обществе.

Ключевые слова: духовное достояние, культурное наследие, нравственное воспитание, нравственное совершенствование, социальный прогресс, общество.

The paper considers the views of the famous teachers at the character education; the significance of the moral education of man in the development of harmonious society; the ways by which the modern school will be able to overcome the moral decline in society.

Keywords: *spiritual* heritage, cultural heritag, moral education, moral improvement, social progress and society.

Постановка проблеми. Пройшовши рубіж між XX і XXI століттям, людство піддає аналізу і переоцінці багато з того, що визначало його розвиток на протязі останніх десятиліть століття яке завершилось. Що потрібно взяти

в нове тисячоліття, а що потрібно відкинути, що потребує змін або періорієнтації цінностей для забезпечення поступового прогресу цивілізації. Наука і техніка, культура, являючись важливими досягненнями сучасності, стають найбільш концентровани-

© Яковенко І.О., 2012

ми вираженнями людського розуму і духу, а значить, разом з ним таким випробуванню піддаються і вони.

Важливою рисою сучасного суспільства є ріст стимулюючого взаємовпливу, взаємопроникнення культури і соціального прогресу. Прискорення науково-технічного прогресу, соціально-економічного розвитку суспільства неможливе без подальшого цілісного розвитку культури, який виражається в перебудові мислення. Вплив культури на науково-технічний прогрес відбувається через удосконалення самої людини, розвитку її особистості.

Кожна епоха ставить людям свої вимоги, кожне нове покоління вносить у життя щось своє, інакше не було б і руху суспільства вперед. Однак постає питання: чи не втрачається в цьому плині часу щось принципово важливе, насамперед той моральний багаж старшого покоління, що становить мало не найдорогоціннішу частину його спадщини? Тому щоб не втратити духовних надбань суспільство повинно виховувати нових людей. Проте було б хибним цілком перекладати на суспільство завдання формування особистості. Адже нелегко вчити грамоти того, хто не бажає навчатися; важко прищепити хороші якості тому, хто відмовляється визнавати свої недоліки. Від самої людини багато в чому залежить, наскільки широким буде її світогляд, міра розуміння законів природи і суспільства. Ніхто так не прискорює і не полегшує процес виховання, як зустрічне шире бажання людей стати кращими і знати більше, їх робота над собою в цьому напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями духовно-морального виховання у своїх наукових працях займалися українські і російські педагоги І. Аносов, І. Бех, С. Гончаренко, В. Зінченко, С. Кузьміна, Н. Радіонова, О. Сухомлинська, Б. Ступарик. Окремі аспекти формування духовних цінностей дітей та молоді

у творчій спадщині видатних педагогів розглядали М. Богуславський, В. Гриньова, М. Євтуха, С. Золотухіна, І. Кучииська, Н. Мешерякова, Н. Побірченко. Важливе значення мають педагогічно обґрунтовані пропозиції щодо організації виховного процесу в сучасних соціокультурних умовах, які розкриті в роботах О. Алексюка, М. Казакіної, Б. Кобзаря, Т. Мальковської, В. Мухіної, О. Савченко, Г. Шевченко та інших.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення шляхів вдосконалення морального виховання у сучасній школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальний прогрес, на жаль, не завжди збігається з моральним удосконаленням особистості, хоча нерідко за найважливіших соціальних обставин розкривається моральний вимір буття людини. Але у кожному суспільстві у людській свідомості вкладалися певні моральні цінності, ціннісні орієнтації у її поведінці, діяльності, що висвітлює те, заради чого діє і мислить людина саме так, а не інакше.

Відповідно до цього основною метою морального виховання, як сімейного виховання, так і викладання у школі є прагнення передати знання та культурні традиції, навчити молодь розвиватися як особистість та збільшувати культурну спадщину. На жаль, у цілому процес виховання більш спрямований на те, щоб розвивати інтелектуальні здібності, аніж культуру та духовність.

Ще В. Г. Белінський стверджував, що серед безлічі ступенів освіти та розвитку, кожен з яких становить велику цінність, найважливіше – утворення моральне. Знання, освіченість грають дуже значну роль у розвитку людини, якщо направлені одночасно на вирішення проблем її морального вдосконалення. «... Ми сміливо висловлюємо переконання, – писав К.Д. Ушинський, – що моральний вплив становить головне завдання вихован-

ня набагато більш важливіше, ніж розвиток розуму взагалі, наповнення голови знаннями ...»[3, с.31]. Адже розумовий розвиток без морального виховання особистості ще не передбачає гармонійно розвиненого суспільства.

Моральне виховання має бути наскрізною лінією освіти і входити в усі освітні галузі базисного навчального плану. Як зазначав В.Д. Шадриков: «В школі зараз бере верх, починає панувати дух практицизму, що віддає пріоритети прикладним знанням і навичкам, а не моралі. Освіта стає аморальною. Зі школи йде її основне історичне завдання: виховання сина, чоловіка, громадянина»[4, с. 110]. Виховання завжди пов'язане з подоланням хибних схильностей, що представляють і певну соціальну небезпеку: агресивність, сексуальну нестриманість, обжерливість, лінощі, розбещеність, користолюбство і тому подібне. Подолання цих негативних якостей не обходиться без боротьби і вимагає постійного напруження духовних сил, жорсткої самодисципліни.

Завдання сьогоденної теорії і практики морального виховання полягають в тому, щоб оновити, відродити процес виховання, наповнюючи структуру діяльності особистості новими потребами моральної поведінки навіть у таких суперечливих умовах, у яких нині перебуває держава, освіта, вчитель. Адже ціннісні моральні орієнтації молоді, співвідносячись з психофізичними характеристиками особистості, не є абстрактним поняттям, які існують поза соціальною дійсністю.

Моральне виховання починається з перших кроків свідомого життя дитини, задовго до того, як вона зможе усвідомити ту істину, що доброта, любов, людяність – це вершина моральної культури людства. Саме в молодшому віці, коли душа дуже піддатлива до емоційних впливів, ми розкриваємо перед дітьми за-

гальнолюдські норми моральності, вчимо їх основам моралі.

Велике значення мають емоції, адже вони повністю належать до почуттєвої сфери, проходять через психіку людини і саме від цієї сфери залежить сприймання або ж відмова від тих чи інших цінностей. Людину не можна примусити бути моральною – потрібно її переконати, пропустити знання через її емоції, почуття, психіку, через свідомість з тим, щоб висловлені моральні цінності стали її власними надбаннями.

Утвердити в кожній людині доброту, сердечність, чуйність, готовність прийти іншому на допомогу, чутливість до всього живого і красивого – першооснова шкільного виховання, з цієї істини починається школа. Безсердечність породжує байдужість, байдужість породжує себелюбність, а себелюбність – джерело жорстокості. Щоб запобігти безсердечності, ми виховуємо дітей у душі сердечної турботи, тривоги, неспокою про живе і красиве – про рослини, про квіти, про птахів, про тварин. Дитина, яка бере близько до серця, що в зимову холодну синулька беззахисна, і рятує її від загибелі, оберігає деревце, ця дитина ніколи не стане жорстокою, безсердечною і щодо людей. І навпаки, якщо маленька людина ламає, безжалісно нищить живе, прекрасне, вона може стати маленьким тираном, що знущається над близькими.

Дитяче серце надто чутливе до прищеплювання цих думок, дитяча душа глибоко переживає радість здійснення добра для людей. Якщо таке моральне повчання підкріплюють добрими настановами, спонуканнями до добрих справ для людей, у серці з малих років утверджуються внутрішні духовні сили, що обмежують бажання і вередування. А це дуже важливо для зростання духовної сили особистості.

Василь Олександрович Сухомлинський говорив: «Ніхто не вчить маленьку людину: «Будь байдужим до

людей, ламай дерева, попирай красу, вище за все став своє особисте». Все діло в одній, в дуже важливій закономірності морального виховання. Якщо людину вчать добру – вчать уміло, розумно, вимогливо, в результаті буде добро. Вчать злу (дуже рідко, але буває і так), в результаті буде зло. Не вчать ні добру, ні злу – всеодно буде зло, тому що і людиною її треба зробити» [2, с.554].

Хто в дитинстві бачить лише себе і не бачить інших, ставить свої бажання вище інших, той виростає себелюбцем, егоїстом. Вміти керувати своїми бажаннями – елементарне правило, перший рядок першої сторінки букваря моральної поведінки.

Важливо, щоб педагог забезпечив розуміння вихованцями цінності для людини певних понять, норм, правил життя не шляхом заборони інакомислення, а шляхом створення умов для набуття особистісного сенсу тій чи іншій духовно-моральної цінності. Прагнення людини до розуміння сенсу, до самовизначення, до володіння життєвими цілями є умовою збереження духовного здоров'я. Загальновизнаним є теза про те, що знання стає духовним тоді, коли вони перетворюється на особистісно значимі. Реалізувати цю тезу педагогу допомагає метод спільного пошуку вирішення проблеми, який стимулює вихованця у розвитку його духовного життя.

По відношенню до дітей педагог повинен виявляти розумну вимогливість, виховуючи в них почуття обов'язку і відповідальності. Моральне виховання має розвинути в дітях повагу і любов до людей, щире, доброзичливе і справедливе ставлення до них.

Кожен педагог повинен знати, що «Моральний розвиток дитини не може будуватися на страху покарання. У цьому випадку паралізується розумна діяльність і воля дитини, розвивається вміння лицемірити, хитрувати. Воно не може будуватися і

на основі авторитарності, утомливих «словесних повчань», «наказовій моралі», що для дитини є тим же покаранням, раничи, його діяльну душу і відчужуються від вихователя. Мораль приходить до дитини «через зносини з дорослими і товаришами», що будуються на основі любові, взаємного розташування, розумної спільної діяльності». [1, с.152].

Важливим завданням морального виховання є прищеплення підростаючому поколінню любові до своєї Батьківщини. Життєздатне суспільство має виховувати свою молодь в дусі патріотизму: любові до своєї землі, до своєї єдиної багатонаціональної держави, до природи своєї країни, культури, створеної спільними зусиллями її населення, поваги до національної культури кожного народу, до вітчизняних досягнень у галузі науки і техніки, поваги до перемог предків при захисті нашої країни. Адже любов громадян до своєї країни є основою розвитку суспільства і держави.

З вище зазначеного ми доходимо **висновку**, що процес морального виховання має свою специфіку, сутність якого полягає у тому, що воно здійснюється безперервно на протязі всього життя людини, підвалини якого закладаються ще в ранньому дитинстві. Завдяки моральному вихованню перебудовується сама людська особистість, вона починає тяжіти до моральних цінностей, які відображають суспільні відносини, правила та норми поведінки людей.

Перед загальноосвітньою школою суспільство ставить завдання підготувати відповідального громадянина, здатного самостійно оцінювати, що відбувається в державі і за її межами і будувати свою діяльність відповідно до інтересів оточуючих людей, людину здатну співчувати, завжди прийти на допомогу в скрутну хвилину, справжнього патріота своєї держави, людину з великої літери – високоморальну, що неможливо без певних пе-

ретвореньв системі шкільної освіти:

- моральне виховання має бути наскрізною лінією освіти і входити в усі освітні галузі базисного навчального плану як невід'ємна його складова;
- зорієнтувати процес морального виховання на сучасність;
- постійно підживлювати емоційну сферу дитини, навчити її співчувати, радіти та допомагати природі та оточуючим;
- будувати навчальний процес на гуманістичному ґрунті;
- прищепити підростаючому поколінню любов до своєї Батьківщини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Психологічна спадщина К. Д. Ушинського / за ред. проф. чл.-кор. АПН РСФСР Г.С. Костюка. – К.: Рад. школа, 1963. – 234 с.
2. Сухомлинский В. А. Избранные педагогические сочинения: В 3-х т. Т. 2 / Сост. О. С. Богданова, В. З. Смаль, А. И. Сухомлинская, – М.: Педагогика, 1980. – 384с.
3. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения: В 6 т. Т. 2 /Сост. С. Ф. Егоров. – М.: Педагогика, 1988. – 496 с.
4. Шадриков В.Д. Способности человека / В.Д. Шадриков. – М.: Издательство «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МО-ДЭК», 1997. – 288 с.